

2

Gösta Grönberg

BIDRAG

TILL

SÖDERMANLANDS ÄLDRE KULTURHISTORIA,

PÅ UPPDRAG AF

SÖDERMANLANDS FORNMINNESFÖRENING

UTGIFNA

AF

H. AMINSON

FÖRENINGENS ORDFÖRANDE.

II.

STOCKHOLM

TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET

1881.

Folkvisor med melodier,

upptecknade inom Södermanland af Litteratören Emil Öberg.

(Fortsättning).

Tillägg till n:r 6 i första häftet om *Hertig Fröjdenborg och Fröken Adelin*.

I Geijers och Afzelii samling af Svenska folkvisor (n:r 19) börjar denna folkvisa på samma sätt som vår n:r 6:

»Fröken Adelin hon gångar sig i rosendegård,
För allt hvad som kärt är i verlden —
Att hemta de rosor både hvita och blå.
Mig tyckes det är tungt till att lefva.»

Herr Öberg har dock i Lunda socken upptecknat följande vers, som tyckes särdeles väl lämpa sig att bli den första i folkvisan. I den nämnda samlingen finnes han icke:

Hertig Fröjdenborg han sadlar sin gångare grå,
För allt hvad som kärt är i verlden —
Och sedan rider han på fröken Adelins gård.
Mig tyckes det är tungt till att lefva.

Derigenom blifver äfven Geijers och Afzelii andra vers, i hvilken det heter, att blommorna hvita och blå plockades till en krans åt Hertig Fröjdenborg, bättre motiverad. Versen passar icke heller på något annat ställe i visan, emedan konungen, Adelins far, genast satte Fröjdenborg i »tornet det blå», hvarifrån han efter femton år fördes ut och »De bundo honom under ett träd, De slagade honom, som bönder slagta få», hvarefter »falska tärnor» tillredde åt Fröken Adelin af hans hjerta »en kostelig rätt», hvaraf: »Mig tyckes mitt

hjerta blef förskräckt.» Hennes hjerta brast, och hon fick hvila i grafven vid sin älsklings sida:

»Det växte en lind uppå begge deras graf,
För allt hvad som kärt är i verlden —
Hon ständar der grön till domedag.
Mig tyckes det är tungt till att lefva.»

15.

Harpans kraft.

Och jungfrun hon sitter i jungfruburn och gråter,
Och in kommer ungersven och frågar hvad som låter.
Min allra hjertans käreasta, hvi sörjer du så hårdt?

Och sörjer du, för att jag ej är så riker,
Ell' sörjer du, för att jag ej är din gelike?
Min allra m. m.

Ell' sörjer du, för att jag är så unger,
Ell' sörjer du, för att din brudsäng blir för tung?
Min allra m. m.

Fastmera sörjer jag mitt guldgula hår,
Som af mig skall ruttna i »Nyköpings» å.
Min allra m. m.

Ty jag har blifvit spädd, allt medan jag var barn,
Att necken skulle ta mig uppå min bröllopsdag.
Min allra m. m.

Men femton unge män skall rida på hvar sida,
Och femton unge män skall för och efter rida.
Min allra m. m.

För att förekomma all olycka, låter ungersvennen bygga en stark
och bred bro, som skall öfverfaras af bröllopsfolket; men skaran

skingrar sig, för att jaga en hjort, och då jungfrun kommer ut på bron, snafvar hennes guldskodda häst, och hon störtar i stridaste ström. Strax låter ungersvennen hemta sin guldharpa, och väl kännande hennes kraft, slår han an. Vid första harposlaget »necken satt på vattnet och log», vid det andra »han satt i vattnet och grät», vid det tredje han talade:

»Hör du, ungersven, du spela ej så hårdt,
Du skall väl få igen din unga brud ändå m. m.»

Enligt en annan uppteckning måste den öfvervåldigade necken afven utlemna brudens systrar, hvilka han förut hade i sitt våld. — Jmf. Geijers och Afzelii samling (3. n:r 91) samt Arwidssons (2. n:r 149 B och C). Alla tre melodierna äro olika.

16.

Herr Karl eller Klosterrofvet.

I Geijers och Afzelii samling (1. n:r 26) börjar folkvisan så:

»Herr Karl han gick för sin fostermor in,
Han frågade henne om råd:
Hur skall jag sköna jungfrun
Med mig ur klostret få?
Men Herr Karl sofver allena.»

I den andra versen får han det rådet att lägga sig på bår, hvarföre småsvennerna i kläderna blå' (v. 3, — röd', v. 4, — hvit', v. 5) komma och fråga: »Och lyster skön jungfrun i vaktstugan gå Och se Herr Karl på bår» (v. 3, — är död, v. 4, — stå lik, v. 5). Dessa tre verserna äro i vår folkvisa sammanslagna till en, så lydande:

Och ungersven sig till jungfrun gick,
Var klädd i kläderna gul':
Behagar skön jungfrun till frustugan gå,
Herr Karl han ligger sjuk.
Men Herr Karl han sofver allena.

I Geijers och Afzelii sjette vers går jungfrun in till sin foster-
mor och begär hennes råd. Denna vers lyder i vår folkvisa så:

Och jungfrun till sin fostermoder gick,
Var klädd i kläderna gul':
Är det mig lofgifvet till frustugan gå?
Herr Karl han ligger sjuk.
Men Herr Karl han sofver allena.

I nämnda samlings sex följande verser varnar fostermodren henne
för svek, men nekar henne icke att gå. Inkommen i vaktstugan,
betraktar hon den döde, sägande: »Ack, medan du här lefde, Du
var allrakärasten min», hvarpå Herr Karl springer upp och ropar:

»I bären ut min bår igen,
I skänken mjöd och vin!
I morgon skall mitt bröllop stå
Med allrakärestan min.
Men Herr Karl m. m.»

Han begifver sig derpå bort med sitt byte, och om de vaktande
nunnorna heter det i trettonde versen:

»Det var de klosternunnor,
De läste uti bok:
Visst var det en Guds engel,
Som bort vår syster tog.
Men Herr Karl m. m.

Den derpå följande sista versen lyder så i vår folkvisa:

Det sutto två klosternunnor,
De sjöngo hvar för sig:
Ack! gifve en sådan Guds engel kom
Och tog båd' mig och dig!
Men Herr Karl han sofver allena.

I den ofvan nämnda samlingen säges det om denna folkvisa,
att det väl är möjligt, att hon eger någon historisk grund, och att

hon må hända har afseende på Folke och Karl Algotssöner, som bort-röfvade Svantepolk Knutssons dotter fröken Ingrid. — Melodierna äro olika.

17.

Vedergällningen.

Om alla berg och dalar voro vända uti guld,
Allt vatten vore vändt uti vin,
Alltsamman vill' jag våga
För dig, min lilla vän,
Om du vor' allrakärestan min.

Denna folkvisa förekommer i Geijers och Afzelii samling med fjorton verser och ofvaa stående öfverskrift (3. n:r 76) samt i Arwidssons samling med tjugu verser och öfverskriften *Svennens svek* (2. n:r 124 B). Den förförda och öfvergifna jungfruns önskan, att den rike riddaren, hennes förförare, en gång måtte bli så usel och arm, att han måste tigga en bit bröd på hennes gård, går i fullbordan. På hennes uppmaning gifva hennes söner, riddarens barn, honom bröd, medan hon sjelf endast på det sättet utöfvar vedergällningen, att »Jungfrun tog upp sitt armhvita linn' (hvita armlinn' eller hvita näsduk), Slog honom på blekblommand' kind», liksom han, då han öfvergaf henne, »tog upp det snöhvita linn', Slog jungfrun på blekblommand' kind». Sådant är hufvudinnehållet i Geijers och Afzelii folkvisa; i Arwidssons deremot blir vedergällningen en annan. Jungfrun bjuder väl sönerna två att gifva sin fader bröd och vin; men hennes gamle fader drar sitt förgyllande svärd »Och så högg han riddarens hufvud utaf, Så att det föll neder till jord», hvarefter han kastar det i hennes knä med orden: »Och har du hållit den riddaren så kär, Så visserlig begråter du hans död.» Hon klagar i sista versen:

»Jag orkar ej mera gråta,
Mitt hjerta det är så klämdt;
Jag hafver så mycket gråtit,
Så mina ögon de äro så skämd.»

Alla tre melodierna äro olika.

Olof Adelin.

Olof Adelin han tjente på konungens gård
För pengar och för välskurna kläder;
Så litet han åt, och allt mindre han drack,
Han tänkte på sin hjerteligen kära.

Olof Adelin sig inför konungen går,
Han gjorde alla tjenester, som han kunde;
Han bad sin konung ödmjukast om lof
Att resa få till Rosendelunde.

Och fattas dig nöje eller fattas dig ro,
Ell' fattas dig kläder eller föda?
Så säg du nu mig allenast ett ord:
Hvad hafver du i Rosenlund att göra?

Ej fattas mig nöje, ej fattas mig ro,
Ej fattas mig kläder eller föda;
Men jag har fått bref ifrån Rosendelund,
Som säger, att min käresta är döder.

Och käre Olof Adelin, du sörj icke så,
Du kan väl en ann' igenfinna;
Ty jag skall så laga, i hela mitt hof
Att du skall få den yppersta grefvinna.

Den yppersta grefvinna, som fins i ditt hof,
Den vill jag försann intet hafva;
Men hellre så reser jag till Rosendelund
Och följer min käresta till grafven.

I Arwidssons folksånger (2. n:r 76) förekommer samma folkvisa med öfverskriften *Olar Adelin* och med samma innehåll, men olika melodi. Han har upptecknat ytterligare sju verser, i hvilka konungen ger Olar Adelin vapen och den yppersta sadlade gångaren,

befallande honom i Guds händer. »Han rider så fort som en liten fogel flyr», — »Se'n gångar han sig åt sorgesalen fram», — »han gråter, Så hvart och ett sandkorn, som uppå golfvet låg, Dem vattnade han med sina tårar.» De närvarande fröknars och jungfruers uppmaning: »Väl kan I taga en utaf oss, väl fån I hennes gelike», afböjer han: »Aldrig tager jag en utaf er, aldrig får jag hennes gelike»; ty »jag har sökt i sju konungarike.» Sedan sätter han sig på en stol och tyckes slumra in; men det var i den eviga sömnen.

Se'n lades de tvenne liken på en silfverbår,
Och stolparne de voro utaf marmor;
Der sofva de sött till den stora domedag,
De hvila uppå hvars annars armar.

19.

Herr Peder och Liten Kerstin.

Och konungen skulle till Rynninge fara,
Då fogelen sjunger i skogen —
Herr Peder och liten Kerstin skull' hemma vara.
Mig väcker så mången stolts jungfru.

Och konungen bort till Rynninge for,
Då fogelen m. m.
Herr Peder han in i kammaren går.
Mig väcker m. m.

Och hör du liten Kerstin, kär systeren min,
Då fogelen m. m.
Och kan jag nu få kär viljan din?
Mig väcker m. m.

Hur skall du kunna få kär viljan min,
Då fogelen m. m.
Du vet ju, att du är kär broderen min.
Mig väcker m. m.

Och om jag ej får kär viljan din,
 Då fogelen m. m.
 Så skall jag ljuga en lögn uppå dig.
 Mig väcker m. m.

Och ljug du, hur du ljuga kan,
 Då fogelen m. m.
 Ty dig tror hvarken qvinna eller man.
 Mig väcker m. m.

När konungen hem från Rynninge kom,
 Då fogelen m. m.
 Herr Peder han ut emot honom spräng.
 Mig väcker m. m.

God dag, Herr Peder, kär sonen min,
 Då fogelen m. m.
 Hur mår liten Kerstin, kär systeren din?
 Mig väcker m. m.

Liten Kerstin hon gör både hor och mord,
 Då fogelen m. m.
 De små späda barn dem lägger hon i jord.
 Mig väcker m. m.

Och konungen talte till småsvenner två,
 Då fogelen m. m.
 I gån nu åstad och huggen henne bål!
 Mig väcker m. m.

Liten Kerstin hon gick uti stallet in,
 Då fogelen m. m.
 Hon skådade de fålarne rundt omkring.
 Mig väcker m. m.

Hon klappade den svarta, hon smekte den grå,
 Då fogelen m. m.
 Den hvita hon lade sadelen uppå.
 Mig väcker m. m.

Liten Kerstin hon red sig allt ut på en äng,
 Då fogelen m. m.
 Och der fick hon se sin brudesäng.
 Mig väcker m. m.

Liten Kerstin hon red litet längre fram,
 Då fogelen sjunger i skogen —
 Och då fick hon se, hur det bålet brann.
 Mig väcker så många stolts jungfru.

Denna folkvisa finnes i Arwidssons samling med öfverskriften *Herr Peder och Hans Syster* (1. n:r 47 A). De fyra sista verserna i vår folkvisa finnas icke i hans, der i stället förekomma elfva verser, i hvilka det heter, att de satte liten Kerstin på högan häst, och när de kommo till kyrkogård, kastade de henne på rödaste bål. Då hon nu, omhvärfd af lågorna, bad om dricka i Jesu namn, och ett horn räcktes henne på ett spjut, slog den onaturlige brodren ut det, hvarefter

»Det kommo två dufvor af himmelen ned,
 Med fogelen sjunger i skogen;
 När de foro upp, så voro de tre.
 Mig väcker en stolts jungfruga.»

»Der kommo två ramar af helvetet upp,
 Med fogelen sjunger i skogen;
 De togo Herr Peder med själ och kropp.
 Mig väcker en stolts jungfruga.»

20.

Liten Elin.

Och hör du, liten Elin, hvad jag säger dig;
 Ty jag är så ensam —
 Säg, vill du nu komma på slottet till mig.
 Min fader går vakt uti lunden.

Nog kunde jag väl gå upp på slottet till dig;
 Ty jag är så ensam —
 Men jag är rädd min fader blir vred uppå mig.
 Min fader går vakt uti lunden.

Och liten Elin kläder sig i kyller och hjälm;
 Ty jag är så ensam —
 På det att hennes fader ej skall känna henne 'gen.
 Min fader går vakt uti lunden.

Så liten Elin gångar den vindeltrappan smal;
 Ty jag är så ensam —
 Till dess att hon kom i den femte vänings sal.
 Min fader går vakt uti lunden.

Detta fragment, hvartill icke finnes något motstycke i de ofvan nämnda samlingarna, hvarken till innehåll eller omkväden, har utgifvaren här intagit i förhoppning att derigenom kunna vinna en välvillig upplysning om de öfriga verserna.

21.

Skytten.

Och ungersven tar bössan och så sin lilla hund,
 Se'n gångar han sig till rosende lund,
 Der foglarne bland liljorna de sjunga.

Denna säkerligen i flera landskap kända visa har utgifvaren intagit för melodiernas skull, af hvilka den ena är af Hr Öberg upptecknad i Lunda socken i Südermanland, den andra af utgifvaren efter föredrag af en studentkamrat från Norrland för omkring femtio år sedan.

Den besvikne.

Jag stod en gång ej långt ifrån,
Med ängslan såg uppå,
Hur du i dansen svingade dig,
Och hvem du famntog då.
Tra la lalalala
Lala la la
La la la la lalala.
Hur du i dansen svingade dig,
Och hvem du famntog då.

Ej någon i världen veta kan,
Hur högt jag älskar dig;
Om du vore min, och jag vore din,
Du allrakärestan min!
Tra la lalalala m. m.
Om du vore min, och jag vore din,
Du allrakärestan min!

Ja, berg och dalar vittna kan,
Att du har narrat mig,
Hvarför du har en synd så stor,
Den du ej kan bli fri.
Tra la lalalala m. m.
Hvarför du har en synd så stor,
Den du ej kan bli fri.

Melodier till de föregående folkvisorna.

15.

Harpans kraft.

Från Lunda socken.

Och jungfrun hon sit - ter i jungfruburn och grå-ter, Och

in kommer un-ger-sven och frå - gar hvad som lå - ter. Min

all-ra hjertans kä-re-sta, hvi sör-jer du så hårdt?

16.

Herr Karl eller Klosterrofvat.

Från Lunda socken.

Och un-ger-sven sig till jungfrun gick, Var klädd i kläderna

gul': Be-hagar skön jungfrun till frustugan gå, Herr Karl han ligger

sjuk. Men Herr Karl han sof - ver al - le - na.

17.

Vedergällningen.

Från Lunda socken.

Om al - la berg och da - lar vo - ro vän - da ut - i

guld, Allt vat - ten vo - re vänt ut - i vin; Allt-

samman vill' jag vå - ga för dig, min lil - la vän, Om

du vor' all - ra kä - re - stan min.

18.

Olof Adelin.

Från Lunda socken.

O - lof A - de - lin han tjen - te på ko - nun - gens gård För

pengar och för välskur - na kläder; Så li - tet han åt, och allt

mindre han drack, Han tänkte på sin hjerte - li - gen kä - ra.

19.

Herr Peder och Liten Kerstin.

Från Lunda socken.

Och ko-nun-gen skulle till Rynnin-ge fa-ra, Då
fo-ge-len sjunger i skogen. Herr Peder och liten Kerstin skull'
hemma va-ra. Mig väc-ker så mången stolts jungfru.

20.

Liten Elin.

Från Fogdö socken.

Och hör du, li-ten E-lin, hvad jag sä-ger dig; Ty
jag är så en-sam. Säg, vill du nu kom-ma på
slot-tet till mig. Min fa-der går vakt ut - i lunden.

21.

Skytten.

Från Lunda socken.

Och ungersven tar bössan och så sin lilla hund, Se'n gångar han sig till
ro - sen-de lund, Der foglar-ne bland lil-jor de sjun-ga.

En annan melodi.

Och un-gersven tar bös-san och så sin lil-la hund,

hund, Och gån-gar sig se-dan till ro-sen-de-lund, Der

fog-lar-ne bland lil-jor-na de sjun- - - - ga.

22.

Den besvikne.

Från Lunda socken.

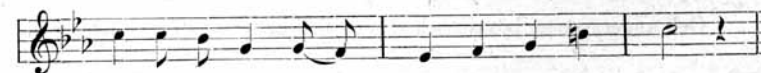
Jag stod en gång ej långt i - från, Med ängslan såg up-
Hur du i dan-sen svin-ga-de dig, Och hvem du famntog

på, på, Tra-la la la la la la la la la la
då. då.

la la la la la la. Hur du i dan-sen

svin-ga-de dig, Och hvem du famn-tog då.